

Архітектурно-будівельне краєзнавство на прикладі реалізації соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України»

Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного – наукова академічна галузева книгозбірня. Проте сьогодні можна говорити, що вона є носієм ідей культурної інтеграції з різноплановими функціями. Крім традиційних функцій, таких, як інформаційна й освітня, бібліотека виконує функції соціального центру, проводить велику науково-просвітницьку роботу.

Деякі проекти, що започатковані в бібліотеці, зорієнтовані на краєзнавчі дослідження. Необхідно відзначити соціально-бібліотечний проект «Історія малих міст України», який отримав значний суспільний резонанс не лише в Україні, але й у країнах СНД. За результатами конкурсу «Розвиток міжкультурних і професійних зв'язків бібліотек країн СНД» на кращий проект, що проводився Бібліотечною асамблеєю Євразії, проект «Історія малих міст України» визнано переможцем в Україні (2010 р.).

Проект започатковано 2008 р. під егідою Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. Організатори ставили за мету привернути увагу громадськості до вивчення історії малих міст, їх культури, архітектурних пам'яток, розвитку регіонального краєзнавства, туризму, збереження культурного надбання малих міст і держави в цілому. І це їм вдається, адже до кожного нового заходу долучається все більше учасників. Відомо, що малі міста посідають особливе місце в історичному розвитку України. Це найчисленніша за кількісним складом група міст, що мають значний природний та історико-культурний потенціал, багатовікову історію. Малі міста України багаті на унікальні історичні та архітектурні пам'ятки. Тому інтерес громадськості та науковців до дослідження і вивчення історії малих міст постійно зростає.

Необхідно зазначити, що наразі в українському суспільстві спостерігається позитив-

ний фактор щодо популяризації інформування про міста і села України за допомогою створення різноманітних радіо- і телепрограм, організації всіяких конкурсів, видання книг про населені пункти України, вивчення історії рідного краю у навчальних закладах тощо. Все це спрямовано на дослідження історії рідного краю і розвиток туристичної галузі. Соціально-бібліотечний проект «Історія малих міст України» відіграв позитивну роль у процесі дослідження краєзнавчої складової розвитку малих міст, містечок, сіл і селищ.

За час реалізації проекту проведено 22 засідання і досліджено 22 територіальних одиниці – 21 область України і Автономну Республіку Крим. Цього року заплановано провести ще 3 засідання, на яких будуть досліджуватися малі міста Волинської, Луганської та Київської областей. До підготовки заходів залучаються як столичні фахівці архітектурно-будівельної сфери та суміжних галузей знань, так і місцеві спеціалісти й краєзнавці. На таких заходах, окрім опрацювання матеріалів про історію малих міст з початку їх заснування й до нинішнього часу, нерідко виявляються сучасні проблеми в культурному та економічному житті міст. Виявлені таким чином проблеми можна чітко сформулювати й окреслили практичні шляхи їх вирішення.

Паралельно працівниками бібліотеки проводиться кропітка пошукова робота з дослідження наявної в бібліотеці джерельної бази з історії малих міст України. Завершиться проект виданням серії бібліографічних покажчиків про малі міста України (25 книжок), матеріали яких будуть базуватися на фонді ДНАББ ім. В. Г. Заболотного.

Наразі, хочеться сказати про ефективність проведення заходів у рамках соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України». Практично всіма керівниками пред-

ставлених на засіданнях малих міст спільно з громадськістю було розроблено концептуальні розробки реконструкції або трансформації об'єктів культурної спадщини, що передбачають комплексні заходи щодо соціально-культурного, архітектурного, економічного й природного розвитку міст, залучено учнівську та студентську молодь до вивчення й дослідження місцевих пам'яток культури й архітектури. Між адміністраціями деяких малих міст та відомими археологами укладено угоди про проведення серйозних наукових досліджень у цій сфері, налагоджено тісну співпрацю з навчальними закладами Києва, проведено конференції, зокрема, й міжнародні, круглі столи та інші заходи з вивчення культурної, історичної, архітектурної та природної спадщини малих міст та їх околиць.

Заходи, що проводяться працівниками ДНАББ ім. В. Г. Заболотного у рамках соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України», можуть бути досвідом для інших малих міст, сіл і селищ усіх регіонів України.

Іншим напрямом краєзнавчої роботи в бібліотеці є наукові роботи, спрямовані на дослідження архітектурно-будівельного та суспільно-географічного аспектів малих міст України на базі опрацювання масиву документів галузевого характеру, що зберігаються в бібліотечному фонді ДНАББ ім. В. Г. Заболотного.

Протягом 2010–2012 років виконано 5 науково-дослідних робіт, у результаті чого досліджено документальні джерела про 24 області України та малі міста Автономної Республіки Крим. Досліджено масив документів: атласи, карти, путівники, енциклопедичні й довідкові видання, альбоми, монографії, збірники наукових праць, бібліографічні матеріали та інші видання XIX–XXI ст., що характеризували географічне розташування міст, природно-кліматичні особливості, адміністративне підпорядкування, особливості демографічного розвитку, питання урбанізації, важкої і легкої промисловості, стан збереження архітектурної спадщини, соціальну інфраструктуру, туристичний потенціал малих міст України.

Результати досліджень вказують на те, що історія різних малих міст має нерівномірне висвітлення в документальних джерелах. Це може бути пов'язане із часом заснування міста, його рівнем розвитку, статусом, історичним значенням. Є значні розходження в описах гербів, датах зведення архітектурних об'єктів. Ці питання потребують додаткового вивчення та допомоги краєзнавців у пошуку архівних документів.

Пошукова робота ускладнювалася й тим, що в різні історичні періоди відбувалися зміни в адміністративно-територіальному устрої України. Це призводило до перепідпорядкування населених пунктів, у тому числі й малих міст. На складність пошуку також впливала зміна назв і статусу населених пунктів України в різні історичні періоди.

При опрацюванні документальних джерел особлива увага приділялася ілюстративному матеріалу, що унаочнював інформацію про пам'ятки архітектури, будівельного зодчества, садово-паркового мистецтва, археології, культури кожного малого міста. Особлива увага приділена рідкісним ілюстраціям (малюнкам, листівкам, світлинам, кресленикам, графічним матеріалам тощо), зображенням гербів, що характеризують різні періоди існування малих міст. Значна кількість ілюстрацій використана з негатеки (картотеки негативів) та фонду графічних матеріалів НДІТІАМ, що зберігаються у фонді ДНАББ ім. В. Г. Заболотного і характеризують малі міста України XIX – першої половини XX ст.

У рамках виконання науково-дослідних розробок на основі досліджених матеріалів складено короткі історичні довідки про кожне мале місто. Під час написання історичних довідок акцентувалася увага на природно-кліматичних особливостях досліджуваних міст, уточнювалися дати заснування окремих міст або першої згадки про них, фіксувалася площа, досліджувалися питання демографічного стану міст, адміністративно-територіального підпорядкування. Була розроблена структура письмових довідок, що включила такі підрозділи: загальна характеристика; географічне розташування; природно-кліматичні особливості; походження назви; опис герба;

віхи історії; видатні особистості; основні пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, культури; перелік видань, з яких використано інформацію.

У результаті опрацювання матеріалів на базі бібліотечного інтегрованого програмного забезпечення «IRBIS-64» створено електронний галузевий ресурс бібліографічних даних з питань будівництва, архітектури, соціальної географії досліджуваних малих міст, де відображено інформацію про документальні джерела у форматі анотованих бібліографічних записів. У базах даних міститься інформація про авторів видань, назви, роки видання, відповідна анотація до кожного запису. В базах даних також описано частини документів (статті, розділи тощо). Електронний ресурс дає можливість пошуку за ключовими словами, предметними, хронологічними та географічними рубриками. Електронні бази даних відкриті для доступу широкому загалу користувачів як у режимі on-line, так і off-line.

Наукова цінність проведених робіт полягає в систематизації матеріалу, що поєднує в собі опубліковані й неопубліковані фактографічні та ілюстративні дані про кожне з малих міст України, що є базовим підґрунтям для подальших наукових студій.

На підставі проведених досліджень зроблено висновки про новизну та наукову цінність виконуваних робіт, а також про необхідність підготовки серії бібліографічних видань з історії малих міст України, згрупованих за адміністративно-територіальними одиницями, що сприятиме активізації науковців, громадськості, місцевого населення до вивчення історії архітектури, будівництва і культури малих міст, архітектурних пам'яток, розвитку регіонального краєзнавства, туризму, збереження історико-архітектурної спадщини малих міст України, створення теоретико-

практичних передумов для розробки фундаментальних і прикладних програм розвитку на місцевому та державному рівнях для кожного з малих міст за участі владних структур і громадськості цих міст.

Також з метою активізації розвитку та популяризації інформації про населені пункти України, в т.ч. малі міста, назріла практична необхідність перевидання «Історії міст і сіл Української РСР», де буде вміщено незаангажовану інформацію про історію та сучасний стан населених пунктів України, приділено значну увагу їх архітектурній та історико-культурній спадщині. Матеріали, напрацьовані в процесі реалізації соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України», можуть бути базовою основою для створення сучасного видання про міста і населені пункти України.

Важливого значення для збереження архітектурної та історико-культурної спадщини наразі набуває проведення інвентаризації, систематизації та каталогізації наявних архітектурних, природних, технічних та інших пам'яток в усіх регіонах України.

У планах роботи бібліотеки передбачається ще один краєзнавчий проект – «Шляхами промислової спадщини Тернопілля». З пропозицією долучитися до реалізації цього проекту до ДНАББ ім. В. Г. Заболотного від імені громадського об'єднання «Триба» звернулася державна бюджетна установа «Тернопільський регіональний центр з інвестицій та розвитку». Метою даної ініціативи є розроблення серії друківаних матеріалів для збереження та дослідження об'єктів промислової спадщини Тернопілля та популяризації промислової культури серед мешканців та гостей регіону на підставі вивчення бібліотечного фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного.

Запрошуємо до співпраці й представників інших регіонів України.

